

Kulttuuripolku

MUSIIKKIPOLKU

Materiaalia 7. luokkalaisten
Musiikkipolku-vierailua varten
Kuopion Musiikkikeskuksessa

Janne Ikonen, Tiina Kekäläinen

SISÄLLYS:

TOIMITUS:

Janne Ikonen (kappale 5),
Tiina Kekäläinen (kappaleet 1-4),
Elina Prepula

ETU- JA TAKAKANNEN KUVAT:

Mari Halonen

VALOKUVAT:

Vicente Serra
Sami Tirkkonen (liite 1)
Pekka Mäkinen (liite 2)

TAITTO:

Paula Karjalainen

JULKAISIJA:

Kuopion kaupunki / Kuopion kaupunginorkesteri
Oheismateriaalin uudistetun version julkaisemiseen
on saatu avustusta Opetus- ja kulttuuriministeriöltä.

KUOPIO

1. JOHDANTO	3
2. SINFONIAORKESTERI JA KUOPION KAUPUNGINORKESTERI	4
3. KAPELLIMESTARI	5
4. ORKESTERIN SOITINRYHMÄT JA NIIHIN KUULUVAT SOITTIMET	6
Jousisoittimet	6
Puupuhaltimet	6
Vaskipuhaltimet	7
Lyömäsoittimet	7
Harppu	8
5. MUSIIKKIPOLKU-VIERAILUN OHJELMA JA TEHTÄVÄT	9
Leroy Anderson: Kirjoituskone	9
Ennio Morricone: Hyvät, pahat ja rumat	9
Jean Sibelius: Valse triste	10
W.A. Mozart: Alkusoitto oopperasta Figaron häät	10
C.M. von Weber: Alkusoitto oopperasta Taika-ampuja	11
John Williams: The Imperial March (Darth Vaderin teema)	11
6. LIITTEET	12
Kuopion kaupunginorkesteri	13
Kuopion Musiikkikeskus	14
Partituuri (C.M. von Weber: Alkusoitto oopperasta Taika-ampuja)	15
Kapellimestari (Sascha Goetzel)	16
Soitin- ja soittajakuvat	17
Nuottiliitteet (Ennio Morricone: Hyvät, pahat ja rumat)	31

1. JOHDANTO

Tämä materiaali liittyy 7. luokkalaisten Musiikkipolku-vierailuun Kuopion Musiikkikeskuksessa. Silloin Kuopion kaupungin-orkesteri esittäytyy kapellimestari Atso Almilan johdolla.

Musiikkipolku-vierailun ohjelmistoksi on valittu enimmäkseen näyttämöteosten ja elokuvien musiikkia eri aikakausilta. Ohjelmassa on kaksi ooppera-alkusoittoa: W.A. Mozartin alkusoitto Figaron häistä ja C.M. von Weberin alkusoitto Taika-ampujasta. Myös Jean Sibeliuksen Valse triste on sävelletty Arvid Järnefeltin näytelmään Kuolema. Ennio Morriconen Hyvät, pahat ja rumat on puolestaan sävelletty samannimiseen elokuvaan. Samoin John Williamsin The Imperial March on Star Wars –elokuvatrilogian toisesta osasta. Eri vuosisadoilla sävelletyt teokset piirtävät mieleen kuvia mm. hyvästä ja pahasta. Niiden musiikillisia keinoja ja tunnelmaa verrataan toisiinsa ja tutkitaan, mitä ne kertovat omasta ajastaan.

Tässä materiaalissa huomio kiinnitetään erityisesti orkesterin ja sen soittimien sekä kapellimestarin työn esittelyyn. Säveltäjät on jätetty tietoisesti vähemmälle huomiolle, koska heistä löytyy tarkempaa tietoa helposti muista lähteistä. Tehtävien ja teosesittelyjen avulla oppilaita ohjataan aktiiviseen musiikinkuunteluun.

Soitinesittelyt voidaan jakaa oppilaiden muodostamille ryhmille niin, että jokainen ryhmä esittelee yhden orkesterin soitinryhmistä tekstin antaman tiedon ja liitteenä olevien soitinkuvien avulla. Oppilaiden aktiivinen osallistaminen koko materiaalipakettiin tutustumiseen motivoi heitä olemaan aktiivisia kuuntelijoita myös Musiikkipolku-vierailun aikana.

Teosesittelyt on tarkoitettu opettajan avuksi teosten esittelyssä oppilaille. Mitä enemmän oppilaat itse löytävät soitinten sooloja, teosten teemoja ja hahmottavat niiden muotoa sen paremmin he pääsevät niiden sävelkieleen ja ilmaisuun sisälle. Erilaiset tehtävät auttavat oppilaita tässä työssä.

Tehtäviä voi tehdä sekä ennen Musiikkipolku-vierailua että sen jälkeen. Vierailu on mielenkiintoisempi, jos oppilaat ovat tutustuneet orkesterin esittämään ohjelmistoon jo etukäteen. Tehtävien avulla oppilaita ohjataan kiinnittämään huomiota teosten erilaisiin piirteisiin: soitinten ja soitinryhmien soolot, teoksen teemat ja muoto, dynamiikan vaihtelut, musiikin tunnelma.

2. SINFONIAORKESTERI JA KUOPION KAUPUNGINORKESTERI

Sinfoniaorkesteri on melko uusi asia länsimaisen musiikin historiassa. Nykyiseen muotoonsa se vakiintui vasta 1800-luvulla vastaamaan romantiikan ajan musiikin monipuolista ilmaisutarvetta. Nykyisen muotoisen viulun kehittymisen myötä jousosoittimista muodostui orkesterin runko. Puupuhaltimia ja vaskipuhaltimia lisättiin ja niihin tehtiin teknisiä uudistuksia. Myös lyömäsoittimien määrä kasvoi. Orkesterin koon kasvaessa ja musiikin monimutkaistuessa orkesterin johtaminen siirtyi konserttimestarilta orkesterinjohtajalle eli kapellimestarille. Täysimittaisessa sinfoniaorkesterissa on 70-100 soittajaa.

Kuopion kaupunginorkesteri on kooltaan keskisuuri ja sen kokoonpano soveltuu erityisen hyvin romantiikan ajan musiikin esittämiseen ([liite 1](#)). Orkesteriin kuuluu 44 vakituista soittajaa: 1. viulu 8, 2. viulu 6, alttoviulu 5, sello 4, kontrabasso 3, huilu 2, oboe 2, klarinetti 2, fagotti 2, käyrätorvi 4, trumpetti 2, pasuuna 3 ja lyömäsoittimet 1. Jos esitettävä teos vaatii enemmän

soittajia, orkesteri palkkaa konserttikohtaisesti lisää soittajia. Kuopion kaupunginorkesterin kotisali on Kuopion Musiikkikeskuksen konserttisali ([liite 2](#)).

www.kuopionkaupunginorkesteri.fi

Sinfoniaorkesterin istumajärjestys vakiintui toisen maailmansodan jälkeen nykyiseen muotoonsa, vaikka se voi hieman vaihdella teoksesta, esityspaikasta ja kapellimestarista riippuen. Ensimmäiset ja toiset viulut sijoittuvat kapellimestarin vasemmalle ja sellot ja kontrabassot oikealle puolelle. Alttoiviulut soittavat näiden välissä kapellimestarin edessä. Puhaltajat on sijoitettu alttoviulujen taakse. Ensimmäisessä rivissä vasemmalla on huilut ja oikealla oboet, toisessa rivissä vasemmalla on klarinetit ja oikealla fagotit. Puupuhaltimien takana soittavat vasket vasemmalla käyrätorvet, keskellä trumpetit ja oikealla pasuunat ja tuuba. Takimmaiseksi sijoittuvat lyömäsoittimet ja viulujen taakse harppu ja piano.

Partituuri on nuotti, johon on koottu alakkain kaikkien orkesterin soittimien stemmat niin, että kapellimestari näkee yhdellä silmäyksellä, mitä orkesterissa milloinkin tapahtuu. ([liite 3](#))

TEHTÄVIÄ:

1. Käydään soitinkuvien avulla läpi sinfoniaorkesterin soittimet ([liitteet 5-18](#)).
2. Piirrä paperille sinfoniaorkesterin yleisin istumajärjestys. Voit piirtää kunkin soittimen ja soitinryhmän tai käyttää väri- tai muotokoodeja.
3. Tutustutaan oikeaan partituuriin ([liite 3](#)). Katsotaan missä järjestyksessä sinfoniaorkesterin soittimet on siihen sijoitettu. Etsitään partituurista sooloja ja koko orkesterin tutti-kohtia. Etsitään myös dynaamiset vaihtelut ja muut esitysmerkinnät.
4. Tehdään ryhmissä kuvapartituureja esimerkiksi piirtäen, maalaten, erivärisistä papereista leikkaamalla. Jokaiselle soittimelle tai soitinryhmälle tehdään oma stemma. Voidaan käyttää omia keksimiä tai rytmi- ym. soittimia tai ihmisääntä. Soitetaan ”teos”, jolloin yksi oppilaista näyttää partituurista mitä vauhtia edetään.

3. KAPELLIMESTARI

Kapellimestari on orkesterin johtaja. Hänen tehtävänä on vastata teoksen kokonaistulkinnasta. Esitystilanteessa hän pitää soiton koossa ohjaamalla soittajia niin, että koko orkesteri soi kuin yksi suuri soitin. Kapellimestari käyttää oikeassa kädessään tahtipuikkoa, jonka avulla hän näyttää soittajille esitettävän kappaleen esitysnopeuden eli tempon. Kapellimestari näyttää myös tempon tilapäiset vaihtelut ja sen pysyvämmät muutokset. Vasemmalla kädellään hän varmistaa eri soittimien ja soitinryhmien sisääntulot ja eri soitinryhmien soinnin tasapainon. Kapellimestari näyttää käsillään ja usein koko kehollaan äänenvoimakkuuden vaihtelut. Myös kapellimestarin ilmeet ja eleet kertovat soittajille haluaako hän musiikin kuulostavan esimerkiksi iloisen keveältä, surulliselta vai raskaan paatokselliselta (liite 4).

Suurin osa kapellimestarin työstä tapahtuu jo hyvissä ajoin ennen esitystä. Hän tutustuu teokseen sen partituurin avulla miettien esitystempon, fraseerauksen, äänenvoimakkuuden vaihtelut ja musiikin tunnelman säveltäjän antamien ohjeiden pohjalta. Kapellimestarin on tunnettava hyvin musiikin eri tyyllilajit, jotta tyylin ja tulkinnan yhteys olisi saumaton. Kapellimestari suunnittelee myös harjoitusajan mahdollisimman tarkan hyväksikäytön.

TEHTÄVIÄ:

1. Tutustutaan kapellimestarin rooliin ja tehtäviin. Harjoitellaan eri tahtilajien lyömistä (2/4, 4/4 ja 3/4).

2. Jokainen keksii itselleen soittimen: avainnippu, paperiarkki, pastillilaatikko, repun vetoketju, kynä ja tuolinjalka...

Kokeillaan minkälaisia ääniä omasta soittimesta saa aikaan. Esitellään muille, keksitään yhdessä lisää. Käydään läpi musiikin tempoon ja dynamiikkaan liittyviä musiikkitermejä.

Yksi oppilaista on kapellimestari. Orkesteri soittaa vapaassa tempossa. Kapellimestari ohjaa ilmeillä, eleillä ja koko keholla soittajia soittamaan hiljaa, voimakkaasti, pehmeästi, kulmikkaasti, vihaisesti, hemeästi, nopeasti, hitaasti... pidetään välillä taukoja, venytetään fermaattia...

3. Soittajat jakautuvat ryhmiin soittimien sointivärien perusteella. Soitetaan edelleen tempo rubato. Kapellimestari johtaa orkesteria niin, että välillä soittavat kaikki, välillä yksi ryhmä tai muutama. Eri ryhmiä voi ohjata soittamaan eri voimakkuuksilla, tehdään hitaita ja nopeita crescendoja ja diminuendoja, accelerandoja ja ritardandoja... Sama voidaan tehdä myös rytmisoittimilla.

4. Sovitaan yhteinen tahtilaji. Jokainen keksii itselleen rytmiostinaton, joka on sopimuksen mukaan 1-2 tahdin pituinen. Muistetaan käyttää myös taukoja. Kapellimestari antaa tempon ja alkaa koota rytmikudelman yksi soittaja kerrallaan. Välillä soitetaan tutti ja välillä kapellimestari nostaa esille soolon tai sooloja, muuttaa tempoa ja dynamiikkaa ja pitää taukoja.

4. ORKESTERIN SOITINRYHMÄT JA NIIHIN KUULUVAT SOITTIMET

TEHTÄVÄ:

Oppilaat voi jakaa neljään ryhmään. Jokaiselle ryhmälle voi arpoa oman soitinryhmän, jonka ryhmä esittelee muille oppilaille seuraavan materiaalin pohjalta. Jokaisesta soittimesta on esittely, jossa kerrotaan soittimen rakenteesta, äänentuottamisen periaatteesta sekä sointiväristä ja roolista orkesterissa. Liitteenä on myös kuva jokaisesta soittimesta ja sen soittajasta. Oppilaat voivat myös etsiä cd:ltä tai netistä ääninäytteet esittelemistään soittimista. Jos joku oppilas soittaa jotain orkesterin soitinta, hän voi tuoda soittimensa kouluun ja antaa elävän ääninäytteen.

Jousisoittimet

Jousisoittimet ovat orkesterin suurin soitinryhmä, johon kuuluvat viulut, alttoviulut, sellot ja kontrabassot. Jousisoittimet ovat saaneet nimensä siitä, että niitä soitetaan puusta veistetyllä jousella, johon on pingotettu hevosen jouhia. Sen lisäksi kieliä voi näppäillä sormella. Tätä soittotapaa kutsutaan pizzicatoksi. Orkesterin kaikki jousisoittimet on tehty puusta ja niissä on ontto kaikukoppa, kaula ja otelauta sekä neljä suolesta tai nailonista ja teräslangasta tehtyä

kieltä. Kieltenpitimeen kiinnitetyt kielet kulkevat tallan yli viritystappeihin, joiden avulla soitin viritetään kielten kireyttä säätämällä. Soittaessa saadaan aikaan eri korkuisia säveliä muuttamalla värähtelevän kielen pituutta painamalla sitä vasemman käden sormilla otelautaa vasten. Jousisoittimien äänen saa hiljaisemmaksi ja vähän nuhaisen kuuloiseksi kiinnittämällä sordiinon eli vaimentimen kieliin tallan viereen.

Viulu on jousisoittimista pienikokoisin ja sen ääni on korkein. Sen äänen kirkkaus ja tunnesävyjen monipuolisuus ovat tehneet siitä suosituksen soolo-soittimen. **Alttoviulu** on viulun näköinen mutta sitä hieman suurempi ja siksi sen ääni on matalampi ja täyteläisempi. Molempia soittimia pidetään vasemmalla kädellä leuan alla. **Sello** ja **kontrabasso** soitetaan pystyasennossa lattiaa vasten. Suuremman kaikukopan ja pitempien kielten ansiosta niiden ääni on huomattavasti matalampi. Sellon ääni on lämmin ja herkkä ja se onkin viulun ohella jousiperheen suosituin soolosoitin. Kontrabasso on jousisoittimista kaikkein mataläänisin. Sen sointi on muhkean kaikuva ja se antaa orkesterin soinnille syvyyttä ja jyrkyyttä. (liitteet 5-8.)

Puupuhaltimet

Puupuhaltimet ovat kehittyneet yksinkertaisista pilleistä ja nimestään huolimatta niitä valmistetaan nykyään monista eri materiaaleista. Sinfoniaorkesterissa yleisimmin käytetyt puupuhaltimet ovat huilu, oboe, klarinetti ja fagotti. Jokaista soitinta on useaa eri kokoa, jotka soivat eri korkeuksilta. Niistä laajimmin käytettyjä ovat piccolohuilu, englannintorvi, bassoklarinetti ja kontrafagotti. Huilua lukuun ottamatta puupuhaltimissa on suukappale, johon soittaja puhalttaa. Klarinetin suukappaleessa on yksi ruokolehti, joka kiinnitetään kiristimellä suukappaleen alapuolelle ja painetaan soittaessa alahuulta vasten. Oboen ja fagotin suukappale koostuu kahdesta vastakkain asetetusta lehdykstä, joita pidetään huulten välissä. Suukappale on kiinnitetty onttoon putkeen tai kartioon, jonka kyljessä on reikiä. Eri korkuisia säveliä syntyy putken sisällä värähtelevän ilmapatsaan pituutta säätelämällä. Tämä tapahtuu sulkemalla ja aukaisemalla putken reikiä läppien avulla.

Huilu soittaa yleensä puhallinsektion korkeinta ääntä. Sen ääni on puhdas ja ilmavan aistillinen. Huilua oktaavia korkeammalta soivan piccolohuilun kimakka ääni kuuluu selvästi koko or-

kesterin yli. **Oboelle** on usein kirjoitettu selkeitä melodioita, koska sen ääni on kirkas ja terävä ja näin erottuu selvästi. Oboen soittaminen on raskasta, koska äänen tuottaminen vaatii voimakkaan puhalluksen. Matalampiääniselle, täyteläisen soinnikkaasti ja hieman surumielisesti soivalle englannin torvelle on kirjoitettu paljon soolo-osuuksia. **Klarinetti** on hyvin ilmeikäs soitin. Sen äänensävy voi vaihdella pehmeästä ja täyteläisestä läpitunkevaan kimitykseen. **Fagotti** ja sitä oktaavia alemmaa soiva kontrafagotti ovat puupuhaltimista suurimpia ja niiden putki on taivutettu kaksin kerroin. Niiden ääni on matala ja hieman koominen. (liitteet 9-12)

Vaskipuhaltimet

Vaskipuhaltimet ovat orkesterin äänekkäin soitinryhmä ja niiden soinnissa on loistoa ja ylvyttä. Niitä käytetään vahvistamaan orkesterin yleisointia ja tuomaan siihen dramatiikkaa. Vaskien ominaisointi on saatu aikaan soittimen muodon avulla. Vaskisoitin muodostuu pitkässä sylinterimäisestä tai kartiomaisesta metalliputkesta, joka päättyy avautuvaan kellomaiseen osaan eli kaikusuppiloon. Putken alkupäähän liitetään kuppimainen tai suppilomainen suukappale, johon soittaja puhaltaa. Ääni eli ilma-patsaan liike saadaan aikaan soittajan huulien avulla, kun ne puhallettaessa värähtelevät suukappaletta vasten. Sävelkorkeutta säädellään huulia jännittämällä ja putken pituutta säätelämällä. Putken pituutta voi muuttaa joko venttiilien tai toistensa sisällä liukuvien teleskooppimaisten putkien avulla. Sinfoniaorkesterissa käytetyt vaskisoittimet ovat *käyrätorvi*, *trumpetti*,

pasuuna ja *tuuba*. Puupuhaltimien tapaan myös jokaista vaskisoitinta on useaa eri kokoa.

Käyrätorvi on tavallaan kaksiosainen. Siinä on lyhyempi putki ja venttiilillä avattava pitempi putki. Lyhyemmällä osalla saadaan tuotettua terävämpiä ja korkeampia sävyjä ja pitemmällä tummia ja lämpimiä. Käyrätorvessa ei käytetä sordiinoa vaan soittaja kontrolloi viritystä ja äänenväriä liikuttamalla vasenta kättään kaikusuppilossa. Näin ääni voi olla kirkas ja selkeä tai pehmeän kaukainen. Kauniin äänensä ansiosta käyrätorvelle on muista vaskista poiketen kirjoitettu myös solistiosuuksia. **Trumpetti** on joustava soitin, jolla saadaan aikaan kirkas ja täyteläinen ääni laajalta äänialueelta. Äänen sävyä voidaan muuttaa sordiinoilla, jotka asetetaan kaikusuppiloon. Suora suppilomainen sordiino muuttaa äänen läpitunkevaksi ja synkäksi kun taas sankomainen kaikusuppilon reunoihin kiinnitettävä sordiino pehmeäksi. Trumpetilla on orkesterin soittimista suurin äänivalikoima, josta sinfoniaorkesterissa käytetään vain pieni osa. **Pasuunan** ääni on voimakas, tumma ja täyteläinen. Pasuuna on ainut vaskisoitin, jossa ei ole venttiilejä. Sen äänen korkeutta säädellään teleskooppimaisella luistilla. Putken portaaton liike mahdollistaa liukumisen äänestä toiseen eli glissandon, joka on pasuunalle ominainen. Pasuunassa käytetään samanlaisia sordiinoja kuin trumpetissakin. **Tuuba** on vaskisektion bassosoitin. Se on kooltaan muita huomattavasti suurempi ja sen kaikusuppilo aukeaa ylöspäin. Sen ääni on pullean muheva ja joskus meluisakin. (liitteet 13-16)

Lyömäsoittimet

Lyömäsoittimiin kuuluu orkesterin soitinryhmistä eniten erilaisia soittimia. Ne jaetaan karkeasti kahteen ryhmään, *kalvosoittimiin*, joista ääni lähtee lyömällä tiukaksi viritettyä kalvoa ja *idiofoneihin*, joissa lyödään resonoivasta materiaalista valmistettua kappaletta. Lyömäsoittimet voivat olla tiettyyn korkeuteen viritettyjä tai korkeudeltaan epämääräisiä. Erilaisten lyömäsoittimien avulla luodaan orkesterin sointiin rytmiä, erilaisia efektejä, värisävyjä ja tunnelmia. Niiden aikaan saamiseksi voidaan perinteisten lyömäsoittimien lisäksi käyttää melkein mitä vaan, kuten kirjoituskonetta, polkupyörän soittokelloa, alasinta tai leikkiauton torvea. Usein säveltäjät keksivätkin teoksen tunnelmaan sopivia rytmisoittimia itse.

Sinfoniaorkesterin lyömäsoittimista tärkein on **patarumpu eli timpani**. Patarumpu on iso metallinen puolipallo, jonka päälle on pingotettu nahka, jota puinen rengas pitää paikallaan. Patarumpuja käytetään 2-5 soittimen ryhmissä ja ne viritetään eri korkeuksille kiristämällä rumpukalvoa ruuvista tai pedaalilla. Patarumpua soitetaan suuripäisillä huovalla päällystetyillä puunuijilla. Patarummuilla luodaan orkesterin sointiin korostuksia ja väriä. Muita sinfoniaorkesterissa käytettäviä rumpuja on monen kokoisia.

Rumpujen lisäksi sinfoniaorkesterin yleisimpiin lyömäsoittimiin kuuluvat erilaiset lyötävät ja ravistettavat soittimet esimerkiksi **lautaset eli symbaalit**, **gongi eli tam-tam**, **tamburiini**, **triangeli**, **marakassit** ja **kastanjetit**. Yksi lyömäsoitinryhmä on melodiset idiofonit, joihin on viritetty sävelasteikko, kuten **putkikellot**, **kellopeli**, **ksylofoni** ja **marimba**. (liite 17)

Harppu

Harppu on eräs maailman vanhimmista soittimista ja ainut sinfoniaorkesterin vakituinen näppäiltävä kielisoitin. Nykyaikaisessa orkesteriharpussa on 47 kieltä, jotka on kiinnitetty kaikupohjaan ja kaulaan sekä seitsemän jaloilla painettavaa pedaalia, joilla muutetaan kielten sävelkorkeutta. Harpun ääni on herkkä ja eeterinen ja sitä käytetään täyteläistämään orkesterisointia. Sointujen näppäilemisen lisäksi harpisti voi luoda erilaisia efektejä, esimerkiksi glissandon, liu'uttamalla sormia kielten yli tai soittamalla yläsäveliä. Harppua käytettiin jonkin verran romantiikan ajan musiikissa ja se oli erityisesti impressionistien kuten Debussyn ja Ravelin mieleen. (liite 18)

Lähteet:

Musiikkikirja. Interbook, 1980.

John Burrows. Klassinen musiikki. WSOY, 2006.

Alexander Waugh. Klassinen musiikki. Uusi tapa kuunnella. Karisto, 1996.

Sixten Nordström. Kaikki musiikista. WSOY, 1997.

Sven Kruckenberg. Sinfoniaorkesteri ja sen soittimet. WSOY, 1996.

Sävelten maailma 2 ja 3. WSOY, 1991 ja 1992.

5. MUSIIKKIPOLKU-VIERAILUN OHJELMA JA TEHTÄVÄT

Leroy Anderson (1908–1975)

Typewriter – Kirjoituskone (1950)

Yhdysvaltalainen säveltäjä ja kapellimestari Leroy Anderson on tunnettu lyhyistä ja viihteellisistä sävellyksistään. Hänen tuotantoonsa kuuluu yli 200 teosta, joista laajimmat ovat pianokonsertto sekä Goldilocks-musikaali. Hän sävelsi useat teoksistaan sinfoniaorkesterille. Lisäksi niistä on tehty lukuisia sovituksia eri kokoonpanoille ja instrumenteille. Yksi hänen tunnetuimmista teoksistaan on suomalaisillekin tuttu joululaulu Rekiretki. Teoksessa *Typewriter* on soolosoittimena kirjoituskone, jota yleensä soittaa orkesterin lyömäsoittaja.

1) Yleensä musiikkia esitetään soittimilla, mutta *Typewriter*issä soolo-osuus soitetaan mekaanisella kirjoituskoneella. Pohtikaa ja keskustelkaa, olisiko pelkkä kirjoituskoneen osuuden soittaminen ilman orkesterisäestystä musiikkia. Keskustelkaa erityisesti siitä, miksi se olisi tai ei olisi musiikkia.

2) Mekaanisen kirjoituskoneen ääniä ovat esimerkiksi kirjainnäppäinten naksutus, vaunuosan palautusääni sekä kellon kilahdus. Jos soolosoittimena käytettäisiin jotain muuta / muita esineitä, mistä kaikista esineistä voisi saada kappaleeseen sopivia solistiäänä?

Ennio Morricone (1928-)

Hyvät, pahat ja rumat (1966)

Italialainen säveltäjä ja kapellimestari Ennio Morricone on säveltänyt musiikin yli neljäsataan elokuvaan ja televisio-ohjelmaan, minkä lisäksi hän on säveltänyt yli 100 muuta teosta. *Hyvät, pahat ja rumat* -elokuvan musiikkia pidetään yhtenä maailman merkittävimmistä elokuvasävellyksistä, ja sen tunnussävelmä onkin saavuttanut ikonisen aseman musiikin ja elokuvan historiassa. Morricone opiskeli klassisen musiikin säveltäjäksi. Lisäksi hän on soittanut useita instrumentteja, mm. trumpettia jazzorkestereissa sekä johtanut kuoroja ja orkestereita. Morriconen sävelkieli on hyvin persoonallista ja monipuolista; monet hänen teoksistaan ovat kuin elokuvia itsessään.

Usein Morricone rakentaa sävellyksensä helposti mieleenjäävistä ja selkeistä ideoista. *Hyvät, pahat ja rumat* -musiikin tunnussävelmän pääteema on koostettu monesta lyhyestä ideasta, jotka on jaettu eri soittimien kesken.

1) Kuunnelkaa montako lyhyttä, eri soittimien esittämää ideaa löydätte. Miten ne muodostavat pääteeman eli tärkeimmän melodian?

2) Kuunnelkaa mitä muita melodioita tai osia kappaleessa on. Voitte nimetä osat kirjaimilla (A, B jne.). Kirjoittakaa osien nimet muistiin siinä järjestyksessä kuin ne ovat musiikissa. Jos jokin osa esiintyy useamman kerran, voitte laittaa nimen perään numeron (esim. A, B, A1 jne.). Millainen rakenne kappaleella on, kun kaikki osat on kirjattu ylös oikeassa järjestyksessä?

3) Kuten useat Morriconen sävellyksistä, *Hyvät, pahat ja rumat* on musiikkia lännenelokuvaan. Usein lännenelokuvissa ratsastetaan hevosilla, minkä lisäksi kuvissa saattaa näkyä sotajoukkoja ja preerian eläimiä jne. Kuunnelkaa teosta: mitä edellä mainittujen kaltaisia asioita voi löytää sävellyksen melodioista ja säestyskuvioista? Vihje: kappaleesta voi huomata, että säveltäjä oli taitava trumpettisti. Miten sen voi huomata ja mihin lännenelokuvalle tyypilliseen asiaan se voisi liittyä?

4) Lopuksi voitte verrata omia havaintojanne liitteenä oleviin nuottiesimerkkeihin ([liite 19](#)).

Jean Sibelius (1865–1957)

Valse triste (1903)

Jean Sibelius on tunnetuin suomalainen säveltäjä. Hänen sävellystuotantonsa on valtavan laaja ja monipuolinen. Sibelius tunnetaan etenkin sinfonikkona ja orkesterimusiikin säveltäjänä. Lisäksi hän sävelsi runsaasti lauluja, pianomusiikkia, kamarimusiikkia ja näyttämömusiikkia. *Valse triste* (Surullinen valssi) on osa musiikista Arvid Järnefeltin kirjoittamaan näytelmään *Kuolema*, mutta se on tullut tunnetuksi yksittäisenä sävellyksenä ja onkin Sibeliuksen yksi tunnetuimmista sävellyksistä. Valssi on luonteeltaan iloinen tanssi - yleensä. Sibeliuksen *Valse triste* on kuitenkin sekoitus iloa ja surua.

1) Kuunneltuanne teosta, miettikää mitkä melodiat ja sävellyksen osat ovat iloisia ja mitkä surullisia. Keskustelkaa siitä, mitkä asiat antavat sävellyksen melodioille ja osille niiden luonteen, eli miksi jokin osa on surullinen tai iloinen. Miten esimerkiksi soittimien rooli eli soitinnus vaikuttaa luonteeseen?

2) Seuraavaksi tehkää kappaleesta pienimuotoinen pantomiimi- / tanssiesitys siten, että kukin päämelodia on itsenäinen hahmo tai rooli, ja että eri luonteisissa osissa on erilainen tunnelma ja toiminta. Suunnitelkaa hahmot siten, että ne eroavat selkeästi toisistaan. Voitte myös keksiä säestyskuvioille omat sivuroolit. Miten hahmot suhtautuvat toisiinsa ja mitä heille lopulta käy?

3) Voit myös halutessasi piirtää kappaleesta lyhyen sarjakuvan käyttäen edellä mainittuja ideoita. Kuinka moneen ruutuun pystyt tiivistämään tarinan?

W.A. Mozart (1756-1791)

Alkusoitto oopperasta Figaron häät (1786)

Itävaltalainen Wolfgang Amadeus Mozart oli kastenimeltään Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart. Hän käytti itse nimeään Wolfgang Amadé (tai Amadeo) Mozart. Nykyisin hän on säveltäjänä niin tunnettu ja arvostettu, että pelkkä sukunimi Mozart riittää kertomaan kenestä on kyse. Hän oli myös aikanaan tunnettu ja uskomattoman tuottelias säveltäjä; hän sävelsi käytännössä kaikkia aikansa sävellysmuotoja, ja suuri osa hänen teoksistaan on klassisen musiikin suurimpia hittejä. Hän kiersi ympäri Eurooppaa esiintymässä jo lapsesta lähtien. Häntä voikin verrata tämän päivän poptähteen siinä, että hänellä oli taitelijanimi, kiertueita, paljon hittejä ja suosiota - mutta myös harmillisen lyhyt elämä.

Oopperat ovat merkittävä osa Mozartin sävellystuotantoa. Yksi hänen oopperahiteistään on *Figaron häät*, joka on juoneltaan aivan kuin tämän päivän ihmissuhderealiteysohjelmien televisiossa. *Figaron häiden* seuraaminen voikin olla kuin katsoisi fantastisen hienolla musiikilla varustettua *Big Brotheria* tai *Love Islandia*.

Tämä tehtävä on hyvä tehdä ainakin kahdessa osassa. Ensimmäinen osa on enemmän fiilistelyä ja ajatuksenvirtaa. Toisessa osassa kuuntele tarkemmin. Voit tehdä musiikista juuri sinun mielenmaisemaasi sopivan kuvan tai sitten kuvan, joka esittää esimerkiksi kappaleen etene mistä, rakennetta, dramaturgiaa.

1) Kuuntele oopperan alkusoittoa ja rentoudu. Anna ajatustesi vaellella vapaasti. Voit piirtää tai maalata samanaikaisesti, ilman ennakkosuunnitelmaa. Kuuletko musiikissa voimakkuuden vaihteluja, aistitko siinä valoa ja varjoa? Jos mahdollista, kuuntele alkusoitto muutaman kerran. Kuuletko ja aistitko uusia asioita? Musiikki on kuin kuva; yksityiskohtia huomaa paremmin, kun sitä kuuntelee tai katselee monta kertaa.

2) Yksi orkesterin soitinryhmistä soittaa tässä sävellyksessä enemmän kuin muut, lähes tauotta. Mistä soitinryhmästä on kyse? Osaatko kuvailla millaisia kuvioita kyseiset soittimet soittavat erityisen paljon? Mitkä soittimista soittavat kaikkein vähiten? Kuuletko musiikissa voimakkuuden vaihteluja, aistitko siinä valoa ja varjoa? Miten ne on toteutettu?

Carl Maria von Weber (1786–1826)

Alkusoitto oopperasta Taika-ampuja (1820)

Taika-ampuja tunnetaan myös nimellä Noita-ampuja eli Paholaisen palkka-ampuja. Ooppera on yksi musiikin historian romantiikan aikakauden suosituimmista oopperoista - se onkin varmistanut säveltäjänsä aseman musiikin suurmiehenä. Romantiikan ajan taiteessa yleisiä teemoja olivat mm. rakkaus, yliluonnollisuus ja ihmisen mieli. Taika-ampuja on täynnä aikansa yleisiä teemoja - toisaalta tarina itsessään voisi olla modernista seikkailuelokuvasta: nuori metsästäjä Max myy sielunsa (toisen metsästäjän avustamana) paholaiselle saadakseen taikaluidin, jonka avulla hän voittaisi ampumakilpailun ja saisi lopulta pääriistanvartijan paikan ja hänen tyttärensä. Tarinassa on tietenkin monia yllättäviä käänteitä...

1) Kuuntele oopperan alkusoittoa. Millainen tunnelma sävellyksen alkuvaiheesta sinulle tulee mieleen?

Kuunnellessasi voit myös piirtää kuvaa, jossa teoksen tunnelma on kuvattuna – sellaisena kuin sinä sen koet. Kuva voi olla tarkka tai luonnosmainen, abstrakti.

2) Miten tunnelma on toteutettu musiikin keinoin?

3) Millainen on alkusoiton loppu ja miten arvelet tarinan päättyvän sen perusteella?

4) Vertaa alkusoiton loppua ja alkua keskenään. Miten alun tunnelma ja lopun ”ratkaisu” eroavat toisistaan musiikillisesti?

John Williams (1932-)

The Imperial March (Darth Vaderin teema) (1980)

Yhdysvaltalainen John Williams on yksi menestyneimmistä elokuvasäveltäjistä. Lukuisien elokuvien lisäksi hän on säveltänyt musiikkia tv-sarjoihin ja -ohjelmiin. Lisäksi hän on säveltänyt myös musiikkia mm. sinfoniaorkestereille, kamarimusiikkikokoonpanoille ja soolosoittimille. Hän on toiminut kapellimestarina teostensa esityksissä ja esiintynyt pianistina. Useat hänen säveltämistään elokuvatunnussävelmistä – kuten teemat Harry Potter - ja Star Wars -elokuviin - ovat maailman tunnetuimpia soivia logoja. Vuonna 1980 ilmestyi alkuperäisen Star Wars -trilogian toinen osa, Imperiumin vastaisku, jossa esiteltiin galaksin eppisimmän pahiksen, Darth Vaderin teema.

1) John Williamsin Star Wars ja C.M. von Weberin Taika-ampuja ovat molemmat alun perin sävelletty näytelmä- tai elokuvamusiikiksi, eri vuosisadoilla tosin. Molemmissa kuvataan myös pahuutta tai pahaa hahmoa. Mikäli piirsit kuvan Taika-ampujan alkusoittoa kuunnellessasi, katso sitä nyt ja mieti, sopiiko kuvan tunnelma Darth Vaderin teemaan. Jos ei sovi, mieti miksi.

2) Taika-ampujan (1820) ja The Imperial Marchin (1980) ikäero on n. 160 vuotta. The Imperial March on sävelletty avaruudessa tapahtuvaan seikkailuelokuvaan – Taika-ampujan tarina tapahtuu metsässä tai metsään liittyvässä ympäristössä. Romantiikan ajan taiteessa metsä oli usein symboli ihmisen alitajunnalle. Miten nämä asiat kuuluvat teosten musiikissa?

3) Riippumatta siitä tunnetko Star Wars -elokuvat tai Darth Vaderin, mieti:

- Millä 1-5 sanalla kuvaisit Darth Vaderia hahmona kuulemasi musiikin perusteella? Millainen siis on The Imperial Marchin kuvaama Darth Vader -hahmo?
- Mitä muita sanoja tai aiheita sinulle tulee mieleen musiikista?

4) Muistatko vielä sävelmän elokuvasta Hyvät, pahat ja rumat? Mitkä soittimet ja niiden soittamat kuviot kuvaavat sotaa ja sotaaisuutta sekä siinä että The Imperial Marchissa?

LITTEET

OUVERTÛRE

zur Oper
Der Freischütz

Kuopion Orkesteri

C. M. von WEBER

Adagio

Flauti

Oboi

Clarineti in B

Fagotti

Corni in F

Corni in C

Trombe in C

I. II

Tromboni

III

Timpani in C. A.

Violino I

Violino II

Viola

Violoncello

Basso

10

Soli.

Musiikkipolku

Ennio Morricone: Hyvät, pahat ja rumat

-nuottiliitteet-

Tehtävä 1: Pääteeman osat:

Janne Ikonen 2019

1) Pääteema kokonaisena

Tehtävä 3: pikkurummun eli virvelirummun kuvio (ratsastusrytmi tai sotilasrummutus / sotaisuus). Pikkurummun soitolla vihjataan musiikissa usein marssirummutukseen ja sotajoukkoihin tai juuri tämän tapaisella rytmillä myös ratsastamiseen.

Tehtävä 3: Morricone oli taitava trumpettisti! Hän kirjoitti mielellään vaativia kuvioita juuri trumpettille. Nämä huikeat kuviot voisivat olla myös armeijan ratsuväen merkksioitoja eli signaaleja.

Kulttuuripolku

MUSIIKKIPOLKU